

Рис. 2. План погребений и охровой ямы, обнаруженных на площади, исследованной в 1985—86 гг.

Рис. 3. Ситуационный план погребения № 1: 1 — остатки костей; 2 — кремни; 3 — охристый камень; 4 — охра; 5 — поздние перекопы; 6 — контуры погребения

Рис. 4. Погребение № 4

Рис. 5. Инвентарь погребений № 1 и № 4: кремневый инвентарь

Рис. 6. Инвентарь погребения № 4: подвески из зубов зверей

Рис. 7. Погребение № 4 во время исследований

SPIGINO MEZOLITO KAPŲ KRANIOMETRIJA, ODONTOLOGIJA, OSTEOMETRIJA IR PALEOPATOLOGIJA

IRENA BALČIONIENĖ, GINTAUTAS ČESNYS, RIMANTAS JANKAUSKAS

Osteologiniam tyrimui buvo gauta gana fragmentiška 3 kapų medžiaga.

Kapo Nr. 1 skeleto išlikę kairiojo viršutinio žandikaulio fragmentas, dešiniojo stipinkaulio diafizė, dešinysis alkūnkaulis be distalinio galo, šlaunikaulių diafizės, kairiojo blauzdikaulio diafizė su distaliniu galu, dešiniojo diafizės fragmentas ir kairysis penktas padikaulis. Asmens lytį galėjome nustatyti tik iš blauzdikaulio ir šlaunikaulio matmenų (papildomai matavome kairiojo blauzdikaulio 10a—98 mm). Trimis metodais [12; 4; 5] nustatėme asmens lytį, kad tai vyras. Pagal dantų nusidėvėjimą [7] žmogus 35—45 metų. Kraniloginei analizei fragmentai netiko. Odontologiškai tirta viršutinio žandikaulio 23, 24, 25 ir 26 dantų srities dalis. Dantys nusidėvėję, pagal A. Zubovą atitinka 3—4 nusidėvėjimo laipsnį. Galima buvo nustatyti tik 26 danties (M¹) formą: tai keturgumburis, masyvokas dantis. Odontometriniis tyrimas neatliktas dėl danties nusidėvėjimo ir vietomis atskilusio emalio.

Kaulų matmenys [6; 10] nurodyti 3—7 lentelėse. Alkūnkaulis hipereuroleniškas, alkūnkaulio ir stipinkaulio diafizės matmenys kiek mažesni už dabartinių Lietuvos gyventojų [15]. Šlaunikaulis platimeriškas, diafizės matmenys panašūs į dabartinių žmonių [14]. Blauzdikauliai euknemiški, jų matmenys taip pat panašūs į dabartinių gyventojų [12], išskyrus masyvesnį viršutinį diafizės trečdalį. Kadangi skeletas labai fragmentiškas, ūgio ir kitų kūno matmenų atkurti negalėjome. Patologinių pakitimų nerasta.

Tad kape Nr. 1 palaidotas 35—45 m. vidutinio stambumo vyras.

Kapo Nr. 3 griaučiai labai fragmentiški: išlikę kaktikaulio, abiejų žastikaulių diafizių gabalėlių, dešiniojo šlaunikaulio diafizė, neišmatuojami alkūnkaulio ir šėivikaulio lūžgaliai, klubakaulio dalis, 2 padikaulių diafizės ir 2 pleištukai. Kraniloginei ir odontologinei analizei skeletas netiko.

Kaulų matmenys nurodyti 3—7 lentelėse. Asmens lytį nustatėme iš klubakaulio dalies ir ilgųjų kaulų matmenų. Didžioji sėdmeninė įlanka

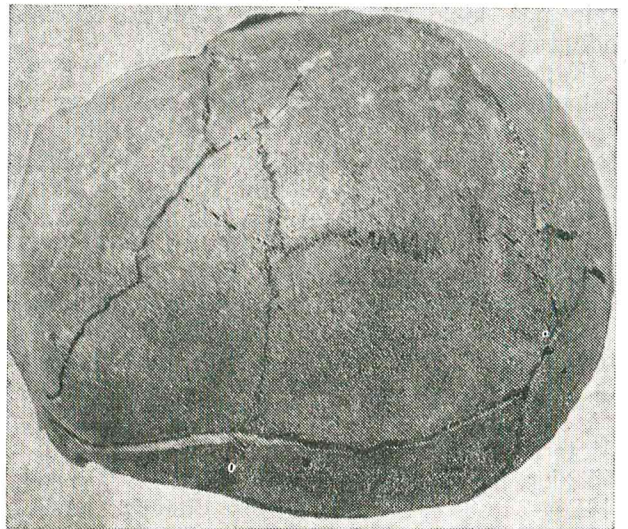
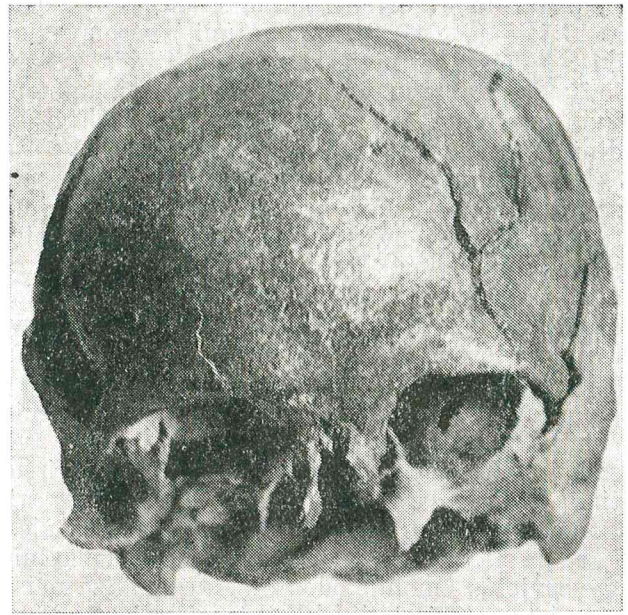
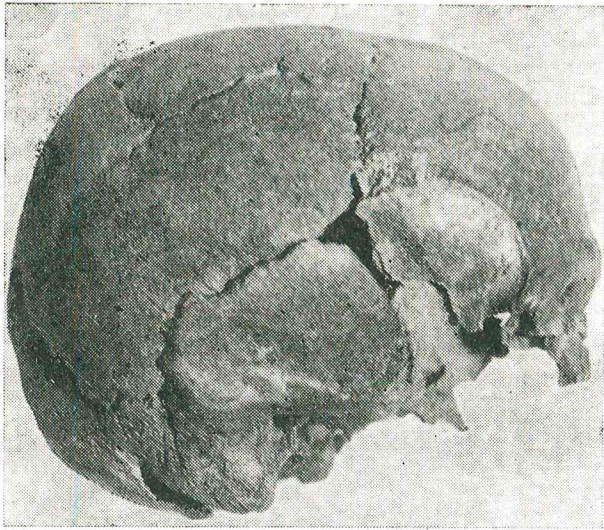
lėkšta — moters požymis [1]. Žastikaulio diafizės vidurio apimtis galėtų būti vyriška [14], tačiau šlaunikaulio diafizės matmenys moteriški [14; 4]. Manytume, kad tai moteris. Amžiaus nustatyti negalėjome. Žastikaulio diafizė, lyginant su dabartinių moterų, labai masyvi, ypač didelis minimalus diafizės skerspjūvis — 6. Šlaunikaulis eurimeriškas, gracilius (matmenys lygūs arba mažesni už dabartinių moterų). Patologinių pakitimų nepastebėta.

Tad kape Nr. 3 buvo palaidota nežinomo amžiaus ir savotiško kūno sudėjimo moteris masyviais žastikauliais ir graciliais šlaunikauliais.

Kapo Nr. 4 skeletas neblogai išlikęs: kaukolė, kaklo trečias—penktas juosmens slanksteliai, kryžkaulis, šonkaulių gabalai, abu raktikauliai, menčių dalys, žastikaulių diafizės, stipinkauliai ir alkūnkauliai, dešinysis gaktikaulis, abu klubakauliai, abu šlaunikauliai, kairysis blauzdikaulis, abiejų šėivikaulių diafizės bei smulkūs plaštakų ir pėdų kaulai. Sprendžiant iš kaukolės ir dubenkaulių morfologijos, tai turėjo būti moteris; pagal kaukolės siūlių kaulėjimą bei dantų nusidėvėjimo laipsnį — 30—35 metų.

Moters kaukolė buvo subyrėjusi, lūžgaliai deformavęsi. Suderinus svarbiausius skliauto taškus ir suklijavus lūžgalius, kai kur liko plyšių (pav. 1), tačiau jie neatsiliepia matmenų tikslumui. Veido restauruoti, deja, nepavyko, suklijavome tik apatinį žandikaulį. Kadangi literatūroje daugiau medžiagos apie mezolitines vyrų kaukoles, tai patogumo dėlei moters kaukolės matmenis perskaičiavome į vyro (I lent.), naudodamiesi vadinamaisiais lytinio dimorfizmo koeficientais [11], ir tokią perskaičiuotą kaukolę vadiname pseudovyriška.

Kraniometrinė analizė rodo, kad smegeninė kaukolės dalis vidutinio ilgio, vidutinės apimties, talpos ir strėlinio lanko, aukšta ir plati; taigi ją galima laikyti mezomorfiška. Sprendžiant iš smegeninės rodiklio, jos forma griežtai brachikraninė. Kaktos apačia saikingo pločio, viršus platus, pakaušis platus, kaukolės skliautas stenometriometopinis ir hipsikraninis. Skliauto strėlinio lanko atkarpų santykis yra 34,8%, 35,6 ir 29,6%; tad jį reikia laikyti eu-

1 pav. Moters iš kapo Nr. 4 kaukolės smegeninė dalis

ropidiniu, nes mongolidų momens atkarpa būna sutrumpėjusi, o pakaušio — pailgėjusi [17]. Sprendžiant iš kaktos, momens ir pakaušio linčio rodiklių, kakta ir viršugalvis smarkiai išgaubti, o pakaušis plokštokas.

Apytiksliai išmatuoto veido skruostinio pločio reikšmė telpa tarp vidutinių ir didelių, o nosis yra vidutinio pločio. Apatinis žandikaulis trumpokas ir platus, dolichostenomandibuliarinis, saikingai masyvus, tačiau jo kūnas labai storas. Veido profiliuotės kampų, deja, nebuvo įmanoma nustatyti.

Dantys iš kapo Nr. 4 gana gerai išlikę, nors ir nudilę: 16, 31—33, 41, 43, 46 — iki 3°, 27 ir 47 — iki 2—3°, o 11 ir 21 — net iki 3—4°. Taigi priekiniai nusidėvėję labiau už krūminius. Nors viršutiniai kandžiai ir nudilę, bet galima įtarti jų liežuvinius paviršius buvus kastuvo pavidalo. Tokių redukcinių požymių, kaip kraudingo ar diastemos, nenustatyta. Viršutiniai lateraliniai kandžiai taip pat neredukuoti, viršutiniai krūminiai dantys (16 ir 27) masyvūs, 4 gumburų. Dantų, kuriuos buvo galima išmatuoti, odontometriniai duomenys nurodyti 2 lentelėje.

Sprendžiant iš M^1 vainiko modulio, individas buvo makrodontas. Apatinių krūminių dantų mediodistaliniai diametrai ir jų vainiko modulis atitinka formulę $M_2 > M_1 > M_3$. Tai labai archaiškas požymis. Pagal apatinio antro krūminio danties indeksą individas buvo mezodontas, o pagal apatinių pirmo ir trečio krūminių dantų indeksus — brachidontas. Apatinių krūminių dantų vidutinis modulis lygus 11,2. Taigi pagal absoliučius apatinių krūminių dantų dydžius individas buvo makrodontas. Labai įdomūs apatinių krūminių dantų odontoskopijos duomenys: M_1 — penkiagumburis, +5 formos, M_2 — keturgumburis, +4 formos. M_1 kramtomajame pavir-

šiuje nėra nei laužtos metakonido raukšlės, nei vidinio vidurinio papildomo gumburėlio (t. a. m. i.).

Taigi, remiantis Spigino mezolito kapo Nr. 4 odontologinės analizės duomenimis, galima pasakyti, kad individas neabejotinai buvo europidas ir greičiausiai masyvaus Vidurio Europos odontologinio tipo atstovas.

Kape Nr. 4 palaidotos moters neblogai išlikę žandikauliai leido padaryti kai kurias medicininės išvadas: moteris kariesu nesirgo, kitos kietojo dantų audinio patologijos taip pat neaptikta, tačiau parodonto pakitimai labai dideli.

Žandikaulio alveolinės ataugos ties apatiniais kandžiais (42, 41, 31, 32 dantimis) atrofavusios iki 3°. Ties apatiniais kandžiais, iltimis ir kapliais virš dantenų yra kieti, nestipriai pigmentuoti akmenys. Tai rodo, kad moteris sirgo židiniu su paūmėjimais parodontitu.

Negalima neatkreipti dėmesio į Spigino mezolito kapo Nr. 4 ir to paties Biržulio baseino, tik jau neolito Duonkalnio medžiagos odontologinį panašumą. Duonkalnio žmonės makrodontai (pagal $M_{cor}M^1$), jiems būdingi penkiagumburiai apatiniai pirmi krūminiai dantys (vyraujanti forma +5), keturgumburiai antri krūminiai dantys (vyraujanti forma X4). Tarp Duonkalnio žmonių aptiktas neryškus viršutinių šoninių kandžių kastuvo pavidalas (1 balas), visiškai nepasitaikė diastemos, kraudingo, viršutinių šoninių kandžių redukcijos, distalinės trigonido keteros, laužtos metakonido raukšlės, t. a. m. i. Smulki vėlyvojo neolito Duonkalnio gyvenvietės žmonių odontologinė analizė mūsų aprašyta atskirai [2], bet ir šiandien galime pasakyti, kad Duonkalnio žmonės priklausė taip pat kiek maturizuotam Vidurio Europos odontologiniam tipui.

Kapo Nr. 4 kaulų matmenys nurodyti 3—8 lentelėse. Dauguma žastikaulių matmenų mažesni už dabartinių žmonių. Alkūnkauliai plateniški, alkūnkauliai ir stipinkauliai smulkesni negu šiuolaikinių gyventojų. Šlaunikauliai platiški, jų diafizės masyvesnės už dabartinių žmonių. Blauzdikaulių matmenys, ypač ilgis, mažesni už dabartinių gyventojų. Moters ūgis pagal ilguosius kaulus: pagal L. Manuvriję (Manouvrier) — 156,9 cm, pagal A. Telkę (Telkkä) — 155,4 cm, pagal M. Troter (Trotter), G. Glezer (Gleser) — 157,1 cm, pagal J. V. Nainį, A. Garmų, O. V. Anusevičienę — 155,5 cm. Moters kūno svoris pagal G. Debecą [13] — 55,3 kg, pečių plotis pagal J. Pionteką (Piontek) [8] — 34,68 cm, bispinalinis dubens plotis — 23,2 cm, bikristalinis (maksimalus) — 26,1 cm.

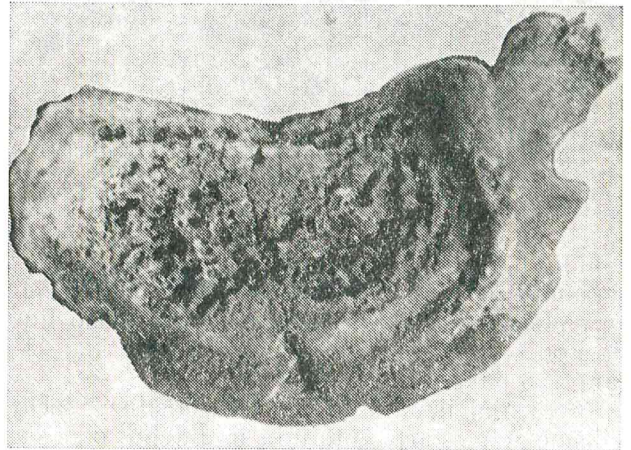
Išlikę slanksteliai turi degeneracinių pakitimų žymių: tarpslankstelinį diskų osteochondrozės pėdsakų rasta penkto kaklo slankstelio apatiniame paviršiuje, šešto ir septinto — viršutiniuose paviršiuose (pav. 2), trečio—penkto juosmens — viršutiniuose ir apatiniuose paviršiuose (pav. 3). Atsižvelgus į tai, kad moteris nesena, tokius pakitimus reikėtų vertinti kaip patologiją.

Tad kape Nr. 4 buvo palaidota vidutinio ūgio, gracilaus ar vidutinio kūno sudėjimo 30—35 m. moteris. Nors ir nesena, ji sirgo kaklo ir juosmens osteochondroze.

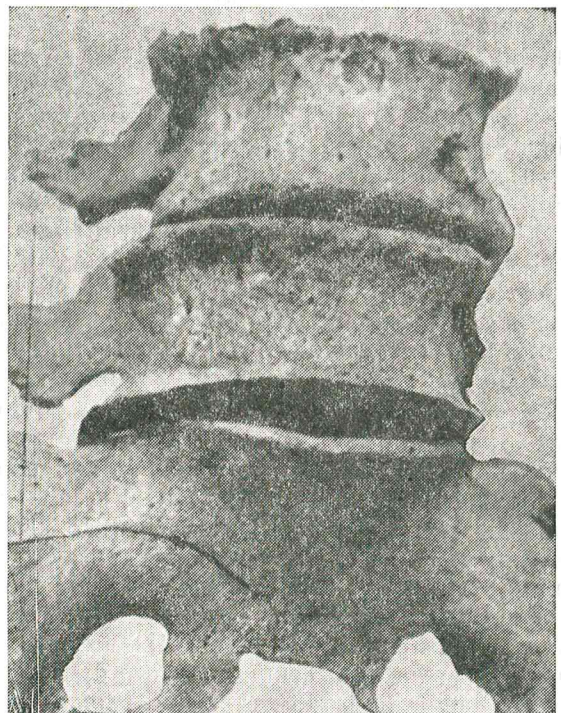
Apibendrinant kranilogijos duomenis, norėtuši padaryti preliminarinę išvadą, jog kaukolė iš kapo Nr. 4 priklauso mezomorfiškiems mezo-

kraniniams vidutiniavidžiams europidams. Ieškant šio tipo analogijų, reikėtų atlikti daugiamatę analizę ir susieti mūsų radinius su visa Europos mezolito medžiaga, o tai jau būtų atskirų tyrinėjimų objektas. Kol kas galima pasakyti tik tai, kad toks žmonių tipas gali būti Rytų arba Pietvakarių (Vidurio Europos) kilmės.

Odontologijos požiūriu galima tvirtinti, jog pirmieji mezolito Biržulio baseino žmonės buvo

2 pav. Moters iš kapo Nr. 4 septinto kaklo slankstelio kūnas. Viršutinio paviršiaus osteochondrozė

3 pav. Moters iš kapo Nr. 4 ketvirtas—penktas juosmens slanksteliai ir kryžkaulis. Osteofitai slankstelių kūnų pakraščiuose (osteochondrozės pėdsakai)

europidai ir greičiausiai priklausė masyviam Vidurio Europos odontologiniam tipui. Antra, to paties Biržulio baseino, tik jau vėlyvojo neolito Duonkalnio žmonės priklausė maturizuotam Vidurio Europos tipui, o tai rodo Vidurio Europos odontologinio tipo perimamumą. Remiantis tuo, jog Pamarių kultūra (Duonkalnis) atsirado iš 3 kultūrų — ankstyvosios virvelinės keramikos ir senųjų autochtoninių Narvos bei Nemuno kultūrų — sąveikos [9; 16; 3], galima pasakyti, kad įsilieję laivinių kovos kirvių gamintojai substrato odontologinio tipo nepakeitė. Ir, ketvirta, lietuvių etnogenezėje labai stabilaus Vidurio Europos odontologinio tipo ištakų jau aptinkame vakarų Lietuvos Spigino mezolito kapų odontologinėje medžiagoje.

Apibendrinami postkranijinio skeleto osteometrijos duomenis, galime daryti išvadą, kad, sprendžiant iš gana fragmentiškos medžiagos, Spigino mezolito gyventojai, lyginant su dabartiniiais žmonėmis, galėjo būti nesmulkūs ar vidutinio skeleto stambumo ir, matyt, vidutinio ar neaukšto ūgio.

1 lentelė. Moters iš kapo Nr. 4 kaukolės svarbiausi matmenys

Nr. pagal Martina	Požymis	Moters matmenys	Perskaičiuoti į vyro matmenys
1	Smegeninės ilgis (g-op)	170	178,3
2	Smegeninės ilgis (g-i)	166	174,1
8	Smegeninės plotis	141	146,2
9	Mažiausias kaktos plotis	93	96,0
10	Didžiausias kaktos plotis	119	123,8
11	Pamato plotis	122	127,9
12	Pakaušio plotis	108	112,1
20	Smegeninės aukštis (po-b)	113	118,2
23	Smegeninės apimtis	498	519,4
24	Skersinis lankas	303	315,1
25	Strėlinis lankas	365	378,5
26	Kaktos lankas	127	132,2
27	Momens lankas	130	134,9
28	Pakaušio lankas	108	111,9
29	Kaktos styga	107	111,5
30	Momens styga	112	116,6
31	Pakaušio styga	92	94,9
38	Smegeninės talpa	1312	1467
43	Veido viršaus plotis	102	106,1
45	Skruostinis plotis	127?	136,1?
50	Tarpuakio plotis	17,5	—
54	Nosies plotis	24	25,0
65	Krumplinis plotis	117	124,2
66	Kampinis plotis	106	115,0
67	Smakrinis plotis	46	47,6
68	Žandikaulio kampinis ilgis	73	77,1
68(1)	Žandikaulio krumplinis ilgis	97	101,8
69	Sąvaržos aukštis	30	33,2
69(2)	Moliarinis kūno aukštis	29	—
69(3)	Kūno storis	14	14,8
70	Istrižinis šakos aukštis	59	65,3
70(a)	Vertikalus šakos aukštis	57	—

1 lentelės tęsinys

Nr. pagal Martina	Požymis	Moters matmenys	Perskaičiuoti į vyro matmenys
71	Sakos plotis	34	36,4
79	Žandikaulio kampas	119	—
8 : 1	Smegeninės rodiklis	82,9	82,0
9 : 10	Kaktos pločio rodiklis	78,1	77,5
9 : 8	Kaukolės ir kaktos pločio rodiklis	66,0	65,7
12 : 8	Momens ir pakaušio rodiklis	76,6	76,7
20 : 1	Ilgio ir aukščio rodiklis	66,5	66,3
29 : 26	Kaktos linkio rodiklis	84,2	84,3
30 : 27	Momens linkio rodiklis	86,1	86,4
31 : 28	Pakaušio linkio rodiklis	85,2	84,8
66 : 65	Žandikaulio pločio rodiklis	90,6	92,6
68 : 65	Žandikaulio ilgio ir pločio rodiklis	63,4	62,1
71 : 70	Žandikaulio šakos rodiklis	57,6	55,7
9 : 45	Kaktos ir veido rodiklis	73,2?	70,5?

2 lentelė. Spigino kapo Nr. 4 odontometrija

Dantis	VL _{cor}	MO _{cor}	M _{cor}	I _{cor}
C	8,9	7,3	8,1	121,91
M ¹	12,0	11,6	11,8	103,44
M ₁	11,3	11,1	11,2	101,80
M ₂	11,0	11,8	11,4	93,22
M ₃	11,0	11,0	11,0	100,0

3 lentelė. Spigino osteometrija. Žastikaulis, humerus (S — kairė, D — dešinė)

Nr. pagal Martina	Kapav. 1		Kapav. 3		Kapav. 4	
	S	D	S	D	S	D
1	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—
4a	—	—	—	—	55	55
5	—	—	22	—	—	18
6	—	—	20	—	—	16
7	—	—	—	—	—	61
7a	—	—	70	—	—	64
8	—	—	—	—	—	—
9	—	—	—	—	—	—
10	—	—	—	—	—	—
7 : 1	—	—	—	—	—	—
6 : 5	—	—	90,9	—	—	91,1
9 : 10	—	—	—	—	—	—

4 lentelė. Spigino osteometrija.
Stipinkaulis, radius (S — kairė, D — dešinė)

Nr. pagal Martina	Kap. 1		Kap. 3		Kap. 4	
	S	D	S	D	S	D
1	—	—	—	—	—	216
2	—	—	—	—	—	201
3	—	47	—	—	36	38
4	—	17,5	—	—	15	16
5	—	14	—	—	10	10
5(6)	—	—	—	—	29	29
3:2	—	—	—	—	—	18,9
5:4	—	80,0	—	—	66,6	62,5

5 lentelė. Spigino osteometrija.
Alkūnkaulis, ulna (S — kairė, D — dešinė)

Nr. pagal Martina	Kap. 1		Kap. 3		Kap. 4	
	S	D	S	D	S	D
1	—	—	—	—	—	236
2	—	—	—	—	—	206
3	—	—	—	—	—	34
11	—	14	—	—	13	14
12	—	18	—	—	15	15
13	—	24	—	—	16	16
14	—	24	—	—	24	25
3:2	—	—	—	—	—	16,5
1:2	—	—	—	—	—	114,6
11:12	—	77,8	—	—	86,7	93,3
13:14	—	100,0	—	—	66,7	64,0

6 lentelė. Spigino osteometrija.
Slaunikaulis, femur (S — kairė, D — dešinė)

Nr. pagal Martina	Kap. 1		Kap. 3		Kap. 4	
	S	D	S	D	S	D
1	—	—	—	—	406	407
2	—	—	—	—	—	—
6	31	—	—	27	28	28
7	—	—	—	25	25	26
8	—	—	—	80	85	85
9	32	—	—	26	30	31
10	27	—	—	24	22	24
18	—	—	—	—	—	—
19	—	—	—	—	—	—
20	—	—	—	—	—	—
21	—	—	—	—	—	—
26(1)	—	—	—	—	—	43
6:7	—	—	—	108,2	112,0	107,7
10:9	84,4	—	—	92,3	73,3	77,4

7 lentelė. Spigino osteometrija.
Blauzdikaulis, tibia (S — kairė, D — dešinė)

Nr. pagal Martina	Kap. 1		Kap. 3		Kap. 4	
	S	D	S	D	S	D
1	—	—	—	—	—	334
1a	—	—	—	—	—	338
3	—	—	—	—	—	—
6	57	—	—	—	—	47
8	27	29	—	—	—	25
9	21	21	—	—	—	21
8a	37	—	—	—	—	—
9a	27	—	—	—	—	—
10	78	80	—	—	—	75
10b	74	—	—	—	—	68
10b:1	—	—	—	—	—	20,3
10:1	—	—	—	—	—	22,5
9a:8a	73,0	—	—	—	—	—
9:8	77,8	72,4	—	—	—	84,0

8 lentelė. Spigino kapo Nr. 4 raktikaulių,
menčių, slankstelių ir kryžkaulio osteometrija

Nr. pagal Martina	Kairė (S)		Dešinė (D)				
	S	D	S	D			
Raktikaulis, clavicula							
1	—	—	—	136			
6	34	—	—	36			
6:1	—	—	—	26,5			
Mentė, scapula							
12	32	—	—	32			
13	26	—	—	26			
13:12	81,2	—	—	81,2			
Slanksteliai, vertebrae							
	C3	C4	C5	C6	C7	L4	L5
1	12,0	11,5	11,6	12,8	14,3	26,8	24,9
2	12,3	12,4	13,0	13,6	13,4	26,0	23,9
9	19,5	20,5	23,8	—	—	41,4	46,9
2:1	102,5	107,8	112,1	106,2	93,7	97,0	96,0
1:9	61,5	56,1	48,7	—	—	64,7	53,1
Kryžkaulis, sacrum							
2	—	—	—	—	—	—	—
5	—	—	—	114,8	—	—	—
22	—	—	—	122	—	—	—

LITERATŪRA

1. Acsádi G., Nemeskéri J. History of Human Life Span and Mortality. Budapest, 1970.
2. Balčiūnienė I. Duonkalnis: Vėlyvojo neolito gyvenvietė, alkas ir kapinynas. Odontologinė analizė // Lietuvos archeologija. V., 1985. T. 4. P. 56—58.
3. Butrimas A. Duonkalnis: Vėlyvojo neolito gyvenvietė, alkas ir kapinynas. Archeologiniai tyrimai // Lietuvos archeologija. V., 1985. T. 4. P. 30—49.

4. Černy M., Komenda S. Sexual diagnosis by the measurement of humerus and femur // Sborník Práci Pedagogické Fakulty Univerzity Palackského v Olomouci. Biologie. 1980. S. 147—167.
5. Yaşar İncan M., Miller-Shaivitz P. S. Determination of sex from the tibia // Amer. J. Phys. Anthropol. 1984. Vol. 64, N 1. P. 53—57.
6. Martin R., Saller K. Lehrbuch der Anthropologie in systematischer Darstellung mit besonderer Berücksich-

tigung der anthropologischen Methoden. Stuttgart, 1957. Bd. 1.

7. Miles A. E. W. The dentition in the assessment of individual age in skeletal material / Ed. Brothwell D. R. Dental anthropology. Symposia Soc. Study Hum. Biol. 1963.

8. Piontek J. Reconstruction of individual build features in investigated prehistoric populations // Collegium Antropologicum. 1979. Vol. 3, N 2. P. 251—253.

9. Rimantienė R. The east Baltic area in the fourth and the third millennia B. C. // The Journal of Indo-European Studies. 1980. Vol. 8. P. 407—414.

10. Алексеев В. П. Остеометрия. М., 1966.

11. Алексеев В. П., Дебец Г. Ф. Краниометрия: методика антропологических исследований. М., 1964.

12. Гармус А. К. Возможности идентификации личности по костям голени: Автореф. дис. ... канд. мед.

наук: 14.00.24. Судебная медицина / Каун. мед. ин-т. Каунас, 1974. 30 с.

13. Дебец Г. Ф., Дурново Ю. А. Физическое развитие людей эпохи энеолита в южной Туркмении // Сов. этнография. 1971. № 1. С. 26—35.

14. Найнис И.-В. Идентификация личности по проксимальным костям конечностей. Вильнюс, 1972. 158 с.

15. Найнис И.-В. И., Анусявичене О.-В. В. Некоторые анатомо-антропологические особенности костей предплечья // Арх. анатомии, гистологии и эмбриологии. 1984. Т. 86, № 3. С. 60—68.

16. Римантене Р. Роль Неманской культуры в образовании балтов // Проблемы этногенеза и этнической истории балтов. Вильнюс, 1985. С. 7—11.

17. Урьсон М. И. Изменчивость и пропорции компонентов сагиттального свода черепа у современного и ископаемого человека // Новейшая тектоника, новейшие отложения и человек. М., 1972. Сб. 3. С. 259—276.

CRANIOMETRY, ODONTOLOGY, OSTEOMETRY AND PALEOPATHOLOGY OF THE MESOLITHIC GRAVES FROM SPIGINAS

IRENA BALCIŪNIENĖ, GINTAUTAS ČESNYS, RIMANTAS JANKAUSKAS

SUMMARY

The fragmentary skeletal material from three Mesolithic graves was investigated. In Grave 1 a male, 35—45 years old, was buried. Craniometric analysis was impossible; teeth were abraded to the 3rd—4th degree. M¹ had four tubercles and was quite massive. Osteometrical data are presented in Tables 3—7. No pathological changes were identified. Skeletal material from Grave 3 was very fragmentary; craniometrical and odontological analysis was not performed. A skeleton belonged to a female of unknown age. No pathologies on the preserved bones were found. A skeleton from Grave 4 was in the satisfactory condition of preservation and belonged to a 30—35 year-old female. The skull was mesomorphic, brachycranial, and europid. The person was macrodontic, doubtlessly belonged to the europid race, and represented the massive Central European odontological type. It is possible to trace a succession of this type in late Neolithic graves of the same region (Duonkalnis). A female from Grave 4 suffered from focal parodontitis. Osteometrical data are presented in Tables 3—8. The stature of this female according to Manouvrier was 156.9 cm, to Telkkä 155.4 cm, Trotter, Gleser 157.1 cm, Nainys, Garmus, Anusevičienė 155.5 cm. Body weight

according to G. Debetz 55.3 kg, shoulder breadth 34.68 cm, bicristal pelvic breadth 26.1 cm. Traces of osteochondrosis on cervical and lumbar vertebrae were noted.

In conclusion, the skull from Grave 4 can be attributed to the circle of mesomorphic mesocranial mid-faced europid type, evidently of Central European origin. According to odontological data, Mesolithic people from Spiginas were europids and belonged to the massive Central European odontological type. They were characterized by the average to low massiveness of the skeleton and probably were of average to small stature.

LIST OF ILLUSTRATIONS

Fig. 1. Neurocranium of a female from Grave 4

Fig. 2. The body of the 7th cervical vertebra (a female from Grave 4). Osteochondrosis of the upper surface

Fig. 3. The 4th—5th lumbar vertebrae and the sacrum of a female from Grave 4. Marginal osteophytes on the bodies of the vertebrae (signs of osteochondrosis)

КРАНИОМЕТРИЯ, ОДОНТОЛОГИЯ, ОСТЕОМЕТРИЯ И ПАЛЕОПАТОЛОГИЯ МЕЗОЛИТИЧЕСКИХ ПОГРЕБЕНИЙ ОСТРОВА СПИГИНАС

ИРЕНА БАЛЬЧЮНЕНЕ, ГИНТАУТАС ЧЕСНИС, РИМАНТАС ЯНКАУСКАС

РЕЗЮМЕ

Исследован фрагментарный костный материал из 3 погребений. Установлено, что в погребении № 1 был захоронен мужчина, умерший в возрасте 35—45 лет. Останки для краниометрического исследования не пригодны; зубы стерты до 3—4 степени по А. Зубову. М¹ весьма массивен, имеет 4 бугорка. Остеометрия приведена в табл. 3—7. Патологических изменений не обнаружено. Костный материал из погребения № 3 из-за его фрагментарности не пригоден для краниологического

и одонтологического анализа. По посткраниальному скелету установлено, что здесь скорее всего была захоронена женщина неизвестного возраста. Патологических изменений на сохранившихся костях не обнаружено. Скелет из погребения № 4 неплохой сохранности принадлежал женщине 30—35 лет. Череп мезоморфный, брахикранный, европеоидный. Индивид был макродонтом, несомненно европеоидом, скорее всего представителем массивного среднеевропейского одонтологического

ческого типа. Прослеживается преемственность данного типа в позднеолитических погребениях того же региона (Дуонкальнис). Женщина из погребения № 4 болела очаговым пародонтитом. Osteometria приведена в табл. 3—8. Рост женщины по Манувриэ — 156,9 см, по Телкя — 155,4 см, по Троттер, Глезер — 157,1 см, по литовским уравнениям — 155,5 см, вес тела по Г. Ф. Дебецу — 55,3 кг, ширина плеч — 34,68 см, бикристалльная ширина таза — 26,1 см. Обнаружены следы остеохондроза на шейных и поясничных позвонках.

Таким образом, череп из погребения № 4 относится к мезоморфным мезокранным среднелицым европеоидным типам, скорее всего центральноевропейского происхождения. По данным одонтологии, люди эпохи ме-

золита, жившие на острове Спигинас, были европеоидами и относились к массивному среднеевропейскому одонтологическому типу. Скелет у них был средней или небольшой массивности, они, по-видимому, были среднего или невысокого роста.

СПИСОК ИЛЛЮСТРАЦИЙ

Рис. 1. Мозговая часть черепа женщины из погр. № 4

Рис. 2. Тело VII шейного позвонка женщины из погр. № 4. Остеохондроз верхней поверхности

Рис. 3. IV—V поясничные позвонки и крестец женщины из погр. № 4. Краевые остеофиты на телах позвонков (следы остеохондроза)

ŠAKĖS — NEOLITO GYVENVIETĖ

RIMUTĖ RIMANTIENĖ

Šakių akmens amžiaus gyvenvietė buvo įsikūrusi prie nedidelio ežerėlio dešiniajame Ūlos upės krante, Varėnos raj.; dabar telikusi Šakių lanka vadinama dauba. Ji yra maždaug pusiaukelėje tarp Rudnios ir Krokšlio kaimų (pav. 1). Kiek aukščiau jos, kairiajame Ūlos krante įteka Lynupis. Ties Šakėmis Ūla daro didelį vingį. Iš buv. ežero telikęs į Ūlą įtekantis menkas, vasaromis išsenkantis juodalksniais apaugęs Sakės upeliukas. Daubos šlaitai gana statūs, tik šiaurinis nuolaidėjantis, todėl čia ir buvo vienintelė vieta kurtis akmens amžiaus gyvenvietėms. Pakrantės apaugusios mišku. Iš šiaurės nuo Rudnios per gyvenvietę eina miško kelias į lanką.

Iš archeologinės literatūros apie Šakes nieko nežinoma. Tiesa, šį vardą mini V. Šukevičius [6, p. 31], kalbėdamas apie archeologinius radinius prie Krokšlio. Pasak jo, kairiajame Ūlos krante, prie Lynupio žiočių esanti akmens amžiaus gyvenvietė „Szaki“. Atrodo, jis bus suklydęs ir nurodęs greičiausiai Lynupio gyven-

vietę [4]. Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejuje yra keletas šiuo vardu vadinamos gyvenvietės titnago nuoskalų. Tad tikroji Šakių gyvenvietė pirmą kartą ir buvo aptikta 1982 m., kartu su Barzdžio miško ekspedicijos bendradarbiais žvalgant Ūlos pakrantes.

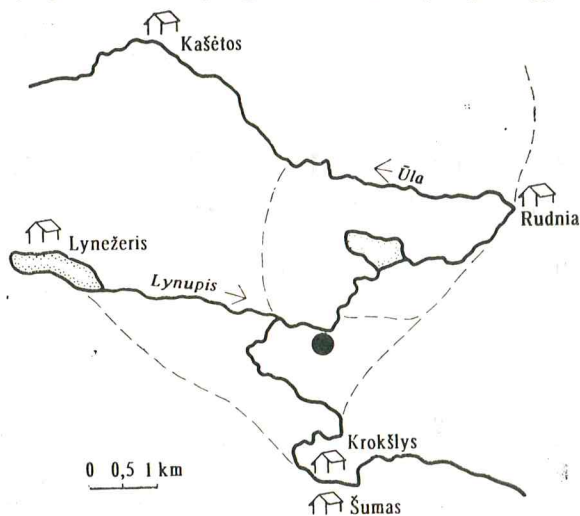
Kelyje į lankas rasta titnago nuoskalų, ir 1982 m. pirmoje terasoje iškasti 6 nedideli šur-fai. Viename iš jų išryškėjo židinyš Nr. 1. Kasinėjimai truko 3 sezonus — 1983—1985 m. birželio mėnesį. Ištirtas 636 m² plotas.

Tyrinėjamas plotas buvo miške, todėl perkass teko derinti prie mažiau apaugusių plotų, nes medžių ir krūmų šaknys vis tiek labai apgadino ar net sunaikino kultūrinį sluoksnį. Tačiau, svarbiausia, buvo atsižvelgiama į radinių tankumą. Tyrinėtą plotą nutįsęs iš šiaurės vakarų į pietryčius (pav. 2).

Kultūrinis sluoksnis gana vienodas. Iliustracijai pateikiame vieno 1984 m. tyrinėtą 5-o plo-tu planą (pav. 3). Visą paviršių dengė 10—20 cm storio miškožemis, kai kur — ir plona velėna. Po jais slūgojo 10—25 cm storio pilkšvai gelsvas kultūrinis sluoksnis. Žemiau buvo įžemis — baltas smėlis. Po kultūriniu sluoksniu išryškėjo 31 židinyš ir duobelė (numeruota bendra tvarka). Nebuvo galima nustatyti jų išsidėstymo sistemos, nes dėl nepalankių gamtos sąlygų jie atsidūrė viename gylyje, nors, reikėtų manyti, nebuvo visai vienalaikiai.

Galime pastebėti 3 židinių ir duobelių grupes, kurias pavadinsime šiaurine, vidurine ir pietine (pav. 4) ir apžvelgsime atskirai.

Šiaurinę grupę sudarė 13 židinių ir 2 duobelės, greičiausiai stulpvietės, pažymėti Nr. 1—15. Židiniuose buvo išlikę anglių ir suodžių, o duobutėse — tik tai papilkėjusio smėlio. Dauguma židinių apskriti, 50—80 cm skersmens, buvo ir ovalių; nuo 14 iki 38 cm gylio. Židinių paviršius paprastai gana aukštu kauburėliu iškilęs į kultūrinį sluoksnį (dugnas daug tamsesnis už

1 pav. Šakių lankos gyvenvietės situacija